

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343

АНТОНЮК О.А.

**НАУКОВІ ДИСПУТИ СТОСОВНО ПРОФІЛАКТИКИ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Наукова стаття присвячена дослідженню деяких аспектів розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Розглядається профілактика під час розслідування зазначених протиправних діянь.

Зазначається, що з прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу України норму щодо виявлення та усунення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, з нього видалили. Зазначено, що це вбачається недоречним, адже уповноважені особи в ході здійснення кримінального провадження ознайомлюються з обстановкою вчинення кримінального правопорушення та можуть надати ґрунтовні рекомендації і вказівки щодо їх усунення. Вчинення досліджуваної категорії протиправних діянь (проти громадського порядку) також має конкретні особливості по умовам та причинам, що сприяють їх вчиненню.

Автор підтримує позицію вчених, які визначають профілактику як комплекс заходів, спрямованих на виявлення, обмеження, усунення чи нейтралізацію криміногенних факторів, які детермінують злочинність у цілому й окремий злочин ще до того, як вони призведуть до суспільно небезпечних діянь чи наслідків.

Виокремлено наступні умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти громадського порядку: розповсюдження у ЗМІ, мережі Internet або мобільних телефонних мережах демонстрації антигромадських дій радикальних груп та поодиноких випадків (94%); недостатність освітлення у громадських місцях (71%); велика кількість випадків віктимної поведінки потерпілих (59%); відсутність сприятливого правового й організаційного режиму діяльності щодо забезпечення благоустрою в різних громадських місцях (72%); достатній кримінальний досвід злочинців у вчиненні інших кримінальних правопорушень (39%); утрата історичних звичаїв, моральних і етичних норм (17%).

Ключові слова: кримінальні правопорушення, громадський порядок, криміналістична характеристика, профілактика, слідчі (розшукові) дії.

Научная статья посвящена исследованию некоторых аспектов расследования уголовных правонарушений против общественного порядка. Рассматривается профилактика при расследовании указанных противоправных действий.

Отмечается, что с принятием действующего Уголовного процессуального кодекса Украины норму выявления и устранения причин и условий, способствовавших совершению уголовного правонарушения, из него удалили. Отмечено, что это неуместно, ведь уполномоченные лица в ходе совершения уголовного производства ознакомятся с обстановкой совершения уголовного правонарушения и могут предоставить основательные рекомендации и указания по их устранению. Совершение исследуемой категории противоправных деяний (против общественного порядка) также имеет конкретные особенности по условиям и причинам, способствующим их совершению.

Автор поддерживает позицию ученых, которые определяют профилактику как комплекс мер, направленных на выявление, ограничение, устранение или нейтрализацию криминогенных факторов, детерминирующих преступность в целом и отдельное преступление еще до того, как они приведут к общественно опасным действиям или последствиям.

Выделены следующие условия, способствующие совершению уголовных правонарушений против общественного порядка: распространение в СМИ, сети Internet или мобильных телефонных сетях демонстрации антиобщественных действий радикальных групп и единичных случаев (94%); недостаточность освещения в общественных местах (71%); большое количество случаев виктимного поведения потерпевших (59%); отсутствие благоприятного правового и организационного режима деятельности по обеспечению благоустройства в разных общественных местах (72%); достаточный уголовный опыт преступников в совершении других уголовных правонарушений (39%); утрата исторических обычаев, нравственных и нравственных норм (17%).

Ключевые слова: уголовные правонарушения, общественный порядок, криминалистическая характеристика, профилактика, следственные (розыскные) действия.

The scientific article is devoted to the study of some aspects of the investigation of criminal offenses against public order. Prevention is considered during the investigation of these illegal acts.

It is noted that with the adoption of the current Criminal Procedure Code of Ukraine, the rule on identifying and eliminating the causes and conditions that contributed to the commission of a criminal offense was removed from it. It is noted that this is considered inappropriate, because the authorized persons in the course of criminal proceedings get acquainted with the situation of the criminal offense and can provide sound recommendations and instructions for their elimination. The commission of the investigated category of illegal acts (against public order) also has specific features for the conditions and reasons that contribute to their commission.

The author supports the position of scientists who define prevention as a set of measures aimed at identifying, limiting, eliminating or neutralizing criminogenic factors that determine crime in general and a particular crime before they lead to socially dangerous acts or consequences.

The following conditions that contribute to the commission of criminal offenses against public order are identified: the spread in the media, the Internet or mobile telephone networks of demonstrations of anti-social actions of radical groups and isolated cases (94%); lack of lighting in public places (71%); a large number of cases of victim behaviour of victims (59%); lack of favourable legal and organizational regime of activities to ensure landscaping in various public places (72%); sufficient criminal experience of criminals in committing other criminal offenses (39%); loss of historical customs, moral and ethical norms (17%).

Key words: criminal offenses, public order, forensic characteristics, prevention, investigative (search) actions.

Постановка проблеми. Виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, були передбачені як обов'язок працівників правоохоронних органів Кримінально-процесуальним кодексом України до 2012 року. З прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу України вказану норму з нього видалили. В той же час, ми вважаємо це недоречним, адже уповноважені особи в ході здійснення кримінального провадження ознайомлюються з обстановкою вчинення кримінального правопорушення та можуть надати ґрунтовні рекомендації і вказівки щодо їх усунення. Вчинення досліджуваної категорії протиправних діянь (проти громадського порядку) також має конкретні особливості по умовам та причинам, що сприяють їх вчиненню. Тому вважаємо доречним дослідити профілактику під час розслідуванні вказаних кримінальних правопорушень.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням причин та умов, що передували вчиненню кримінальних правопорушень, займалися такі вчені як О. В. Александренко, В. С. Афанасьєв, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, Н. І. Головка,

М. М. Єфімов, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. О. Образцов, М. В. Салтевський, М. О. Селіванов, В. Г. Танасевич, К. О. Чаплинський, О. Г. Філіпов, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков. Але комплексного аналізу профілактики при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку не було проведено. З огляду на зазначене, вважаємо за необхідне дослідити окремі її особливості в кримінальних провадженнях вказаної категорії.

Метою даної статті є дослідження профілактики під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Виклад основного матеріалу. Одразу зазначимо, що злочинність слід розглядати як соціальний феномен, який не виникає з «чистої сваволі індивіда», вона вкорінюється поряд з правом у панівних суспільних відносинах. Це положення має важливе методологічне значення для з'ясування як причин взаємозв'язків з факторами, що зумовлюють існування злочинності, так і соціальної природи злочинності. Останнє визначається, зокрема, її історичним походженням: злочинність, як і право, виникає на певній стадії розвитку суспільства, з появою приватної власності, поділом суспільства на класи, утворенням державної влади, тобто в умовах.

З приводу введення до предмету доказування причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, окремі автори наголошують, що «...по-перше, не у всіх справах слідчим та судом ці обставини можуть бути з'ясовані в усіх деталях, і робота з подальшого їх з'ясування може тривати у відповідних господарських, адміністративних та інших організаціях на основі повідомлення слідчого, прокурора та суду. По-друге, ми не включаємо ці обставини в головний факт тому, що всі елементи головного факту повинні увійти у зміст обвинувального висновку та вироку, тоді як з приводу обставин, які сприяли вчиненню злочину, слідчий робить подання, а суд виносить ухвалу» [1, с. 368].

Стосовно визначення профілактики злочинності ми поділяємо позицію В. Ю. Шепітька, який визначив її як «...комплекс заходів, спрямованих на виявлення, обмеження, усунення чи нейтралізацію криминогенних факторів, які детермінують злочинність у цілому й окремий злочин ще до того, як вони призведуть до суспільно небезпечних діянь чи наслідків. Профілактика злочинності – діяльність, здійснювана на ранніх стадіях виникнення та формування в особи намірів здійснення подальшої протиправної діяльності» [2, с. 171]. Як бачимо, профілактична діяльність повинна бути направлена на виявлення найбільш криминогенних факторів, які сприяють вчиненню певної категорії протиправних діянь.

Слід зазначити, що профілактична робота може здійснюватись на кількох рівнях: особистісному, сімейному, соціальному. На особистісному рівні профілактичні заходи спрямовані на формування таких якостей індивіда, які забезпечують підвищення рівня особистісної відповідальності людини з метою попередження виникнення різних проблем. До провідних форм профілактики на особистісному рівні можна віднести консультування та тренінгові заняття. Сімейний рівень профілактики має на меті вплив на найближчий «мікросоціум» людини – сім'ю, з метою попередження виникнення різноманітних проблем як для конкретної особистості, так і всієї сім'ї. Соціальний рівень профілактики сприяє актуалізації проблем, пов'язаних з окремими негативними явищами в суспільстві, а також зміні суспільних норм щодо осіб, які з певних причин стали жертвами асоціальних моделей поведінки (наркозалежні, люди нетрадиційної сексуальної орієнтації, ВІЛ-інфіковані тощо) [3, с. 18].

Крім того, до числа основних задач слідчої профілактики відносять наступні положення: своєчасне виявлення та розкриття злочинів, специфічними криміналістичними методами та засобами, оперативне розслідування злочинів і викриття організаторів, усіх учасників організованої групи, злочинної організації, винних у вчиненні злочину, з використанням тактичних прийомів, науково-технічних засобів, більш удосконалених методів розслідування; виявлення та дослідження особливостей типових слідчих ситуацій профілактичного характеру, які складаються при розслідуванні [4, с. 110]. Як бачимо, існує ряд заходів, які уповноважені особи можуть здійснювати по усуненню причин та умов вчинення кримінального правопорушення.

Також доречним є твердження стосовно наявності та усунення протиріч для пізнання механізму детермінації злочинів. Окремі автори зазначають, що «...цей процес проходить у таких формах: 1) формулюються у вигляді протиріч криминогенні фактори – неповна сім'я, низький рівень освіти тощо; 2) вказується на факт криминогенності протиріч суспільного розвитку; 3) здійснюються способи аналізу криминогенних аспектів окремих суспільних протиріч (між виробничими силами та виробничими відносинами; між виробництвом та споживанням; протиріччя, пов'язані з реалізацією принципу розподілу праці за працею тощо); 4) запропоновані

гіпотези про найбільш загальні суспільні протиріччя, що покладені в основу причинного комплексу правопорушень (недостатній рівень розвитку виробничих сил, суспільний поділ праці, 9 фактична нерівність тощо); 5) є досвід аналізу системи суспільних протиріч, детермінуючих злочини, однак досвід її використання поки що невеликий. Не безпідставно в літературі висловлено думку про те, що дослідження ролі притирч суспільного розвитку в детермінації злочинів та інших правопорушень знаходиться на стадії вивчення саме системи протиріч як деліктогенного фактора» [5, с. 37–38].

Вважаємо актуальною думку І. В. Однолько, яка наголошує на тому, що «...втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність вже давно стало однією з глобальних проблем кримінально-правової політики України та інших держав, адже злочинність серед неповнолітніх у певному сенсі є фактором росту злочинності дорослих. І щоб не допустити зростання злочинності слід зосередити увагу на запобіганні їй, передусім, – захисті неповнолітніх осіб від негативних явищ, серед яких украй небезпечним є втягнення дорослими особами неповнолітніх у злочинну діяльність. Підвищена увага до захисту неповнолітніх обумовлена особливим психологічним розвитком дитини, якому притаманне її специфічне сприйняття навколишнього світу. Дитина на відміну від дорослої особи більш психологічно відкрита для сприйняття як позитивного, так і негативного досвіду. Разом з тим її воля слабкіша, а у певних випадках зовсім відсутня у протидії негативному впливу, що пояснюється моральною, інтелектуальною та фізичною незрілістю. Дорослі, розуміючи це, нерідко намагаються використати психологічні особливості розвитку дітей в особистих злочинних та аморальних цілях. Тому необхідним та обґрунтованим є захист дітей від подібних негативних дій» [6, с. 147]. Дійсно, неповнолітні є найбільш незахищеною категорією, яку дорослі або однолітки можуть втягувати в протиправну діяльність. А вчинення окремих видів кримінальних правопорушень проти громадського порядку (наприклад, хуліганство) завжди називалось початковою школою для рецидивістів. Тому профілактичні заходи повинні бути направлені, в першу чергу, на молодь.

Адже причинні зв'язки існують об'єктивно. Тому завдання полягає в тому, щоб правильно вивчити цю причину. Об'єктивний характер причини робить можливим справжнє наукове пізнання, а потім і вплив на виявлені причини з метою усунення шкідливих наслідків. Причина викликає відповідні їй наслідки тільки за певних умов. Причину не можна не відрізнити від умов, оскільки причина встановлює сутність явища і напрям його розвитку, умови сприяють або, навпаки, перешкоджають дії причини, але сутність процесу не визначають. Помилкова оцінка умови як причини явища тягне за собою безплідність спроб усунути шкідливі наслідки, оскільки усунення однієї з умов при збереженні причини не виключає в принципі настання небажаного результату [7, с. 16].

Інша група вчених зазначає, що детермінантами кожного кримінального правопорушення є, з одного боку, особисті властивості конкретного індивіда (його потреби, погляди, інтереси, ставлення до різних соціальних цінностей і вимог, у тому числі правових), а з іншого – сукупність зовнішніх обставин, які викликають намір і рішення вчинити умисний злочин. Тобто існує взаємодія криміногенних властивостей особи, які склалися під впливом несприятливих умов її формування, із зовнішніми об'єктивними обставинами і ситуаціями [8, с. 105]. В свою чергу, В. Г. Дрозд акцентує увагу на тому, що з-поміж іншого проблеми та вимоги, які на сьогодні стоять перед Україною з огляду на інтеграційні процеси, свідчать про те, що захист прав, свобод і законних інтересів особи набуває все більшого значення. Авторка зазначає, що за таких умов розроблення та практичне втілення дієвих правових механізмів захисту прав, свобод і законних інтересів особи неможливе без урахування загальноновизначаних міжнародно-правових стандартів і принципів у цій галузі. Саме тому, на наше переконання, удосконалення кримінального процесуального законодавства України повинно відбуватися тільки з урахуванням загальноновизначаних європейських стандартів і принципів здійснення кримінального судочинства. Тому на сучасному історичному етапі розвитку нашої держави порушене питання вимагає осмислення сутності та правової природи міжнародно-правових стандартів захисту особи у кримінальному процесі [9, с. 59].

Серед правового регулювання окремі вчені виокремлюють два взаємозалежні елементи: нормативно-правову і індивідуально-правову регламентацію. Перша включає розробку і закріплення загальних, формально визначених правил поведінки і покликаний забезпечувати єдиний порядок і стабільність у регулюванні суспільних відносин, що складають зміст діяльності правоохоронних органів у сфері профілактики злочинності, шляхом створення, зміни або скасування правових норм, визначення сфери їх дії і кола учасників [10, с. 145]. Серед них також необхідно

віднести наступні взаємодіючі обставини: – негативні морально-психологічні властивості особистості, які включають в себе соціальний блок, куди входить антигромадська установка особистості (є суб'єктивною та специфічною причиною злочину) та психологічний блок, що включає психологічні властивості особистості (наявність чи відсутність психічного розладу, його ступінь, темперамент, інтелект та інші). При цьому виявлені негативні морально-психологічні якості, можуть мати вірогідний характер та їх доказування у повному обсязі ускладнено, так як вказані якості є вираженням суб'єктивних оцінок. Теж саме стосується причин формування негативних морально-психологічних якостей. Тому вказані обставини на нашу думку можна тільки «виявити», «встановити» в тому обсязі, який можливий з урахуванням навантаження на слідчого в частині кількості кримінальних проваджень, що знаходяться у нього. На жаль стислі строки досудового розслідування не завжди можуть дати можливість слідчим встановити вказані обставини в повному обсязі по конкретним провадженням. В той же час психологічні особливості, якщо вони пов'язані з визначенням осудності особи, входять до обставин, які характеризують особистість підозрюваного та підлягають доказуванню згідно ст. 91 КПК; – причини формування негативних морально-психологічних якостей особистості; – обстановку вчинення кримінального правопорушення (час, місце, умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також приводи, які є неголовними причинами кримінального правопорушення) [11, с. 114].

При вивченні матеріалів кримінальних проваджень А. Ф. Волобуєв зробив висновок, що застосування різної термінології негативно позначається на практиці розмежування причин і умов. Так, за даними нашого дослідження, у справах про кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми, слідчі у поданнях найчастіше повністю ототожнюють умови, що сприяли вчиненню злочинів, з причинами їх скоєння. Нерідко слідчі зовсім не виявляють причини і умови злочинів, обмежуючись викладенням обставин вчинення і вини обвинуваченого та пропозицією обговорити його поведінку в трудовому колективі. Фактичне ототожнення причини злочину і його об'єктивної сторони приводить до висновку, що причиною злочину є сам злочин. Таке твердження веде до визнання неможливості усунення причин конкретного злочину, тому що дії злочинця є на момент їх розслідування подією минулого [12, с. 8]. У результаті анкетування респондентів нами були виокремлені наступні умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти громадського порядку:

- розповсюдження у ЗМІ, мережі Internet або мобільних телефонних мережах демонстрації антигромадських дій радикальних груп та поодиноких випадків (94%);
- недостатність освітлення у громадських місцях (71%);
- велика кількість випадків віктимної поведінки потерпілих (59%);
- відсутність сприятливого правового й організаційного режиму діяльності щодо забезпечення благоустрою в різних громадських місцях (72%);
- достатній кримінальний досвід злочинців у вчиненні інших кримінальних правопорушень (39%);
- утрата історичних звичаїв, моральних і етичних норм (17%).

Висновок. Констатуючи вищенаведене, зазначимо, що профілактика – це комплекс заходів, спрямованих на виявлення, обмеження, усунення чи нейтралізацію криміногенних факторів, які детермінують злочинність у цілому й окремий злочин ще до того, як вони призведуть до суспільно небезпечних діянь чи наслідків. Виокремлено наступні умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти громадського порядку: розповсюдження у ЗМІ, мережі Internet або мобільних телефонних мережах демонстрації антигромадських дій радикальних груп та поодиноких випадків (94%); недостатність освітлення у громадських місцях (71%); велика кількість випадків віктимної поведінки потерпілих (59%); відсутність сприятливого правового й організаційного режиму діяльності щодо забезпечення благоустрою в різних громадських місцях (72%); достатній кримінальний досвід злочинців у вчиненні інших кримінальних правопорушень (39%); утрата історичних звичаїв, моральних і етичних норм (17%).

Список використаних джерел:

1. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / К.: Видавництво А.С.К., 2003. 1056 с.
2. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності* : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 93. С. 168–174.

3. Головка Н. І. Соціальна профілактика правопорушень: навч. посіб. К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 174 с.
4. Кригер Г. А. Квалификация хищений социалистического имущества. М.: «Юрид. лит», 1971. 358 с.
5. Афанасьев В. С. О роли противоречий в детерминации правонарушений при социализме. *Сов. гос. и право*. 1986. № 5. С. 37–38.
6. Однолюк І. В. Запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 146–154.
7. Профілактика правопорушень (кримінологічні та експертно-криміналістичні аспекти): [монографія] / П. В. Мельник, Н. О. Данкович, І. Я. Фрідман, та ін. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 170 с.
8. Курс кримінології : Загальна частина : Підручник. У 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джужи. Кн. 1. К.: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
9. Дрозд В. Г. Запровадження міжнародно-правових стандартів захисту прав людини у світлі реформування кримінального процесуального законодавства. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 58–68.
10. Алексеев С. С. Теория права. М., 1993. 344 с.
11. Десятник А. А., Смоков С. М. Окремі питання запровадження профілактичної діяльності під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 111–118.
12. Волобуєв А. Ф. Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів : Лекція для всіх форм навчання. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2003. 23 с.

УДК 343

БЕРЕЗНЯК В. С.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ

У статті розглянуто наукові підходи щодо визначення та класифікації тактичних операцій. Здійснюється аналіз криміналістичної літератури відносно розходження поглядів з приводу проведення тактичних операцій та комплексу заходів, що входять до їх змісту. Сформовано тактичні операції при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості.

Ключові слова: розслідування, тактична операція, тактичні завдання, тактична комбінація, нерухомість, сфера нерухомості.

В статье рассмотрены научные подходы к определению и классификации тактических операций. Осуществляется анализ криминалистической литературы относительно различия взглядов по поводу проведения тактических операций и комплекса мероприятий, входящих в их содержание. Сформированы тактические операции при расследовании уголовных правонарушений в сфере недвижимости.

Ключевые слова: расследование, тактическая операция, тактическая комбинация, тактические задания, недвижимость, сфера недвижимости.